

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

IGREYIDI 12

ISINDEBELE ILIMI LOKUTHOMA LOKUNGEZELELA (FAL)

IPHEPHA LOKUTHOMA (P1)

FEBHERBARI/MATJHI 2012

IMITLOMELO: 80

ISIKHATHI: ama-iri ama-2

Iphepheli linamakhasi ali-10.

YELELA

1. Iphepheli LINEENGABA EZINTATHU: ISIGABA A, B kanye NESIGABA-C.
ISIGABA A: Ukufunda nokuzwisisa (30)
ISIGABA B: Ukurhunyeza (10)
ISIGABA C: Ihlelo nokusetjenziswa kwelimi (40)
2. Phendula YOKE imibuzo.
3. Funda YOKE imiyalo onikelwe yona ngokuyelela okukhulu.
4. Thoma isigaba ESINYE NESINYE ekhasini ELITJHA.
5. Thalela ngemva kokuphendula imibuzo yesigaba ngasinye.
6. Tlola iinomboro zemibuzo njengombana zinjalo ephepheni lemibuzo.
7. Tjhiya umuda owodwa ngemva kwaleyo naleyo pendulo.
8. Tlola kuhle ngesandla esibonakalako.
9. Peleda amagama ngendlela efaneleko bewutlole nemitjho ezwakalako.

ISIGABA A: UKUFUNDA NOKUZWISISA**UMBUZO 1**

Phendula UMBUZO 1.1 kanye NOMBUSO 1.2.

1.1 Funda itheksti engenzasi bese uphendula imibuzo elandelako.

ANGANELISWA!

Ngisibunjwa sakaZimu. UZimu wazigedlela mina nakangibumbako kodwana anganeliseki. Anganeli ngalokho engingikho. Ngasosoke isikhathi ngibala lokhu nalokhuya engikubiza bonyana zizici kimi. Akukho lapha ngirholophele khona kodwana ngitshwenywa kukuthi iinhluthu zami azisizinengi ngendlela engizifuna ngayo. Ipumulwami ayikajami njengeyakho. Ngebala angisimhlophe njengawe.

Ngibhodwe ziimbusiso ngapha nangapha kodwana ngikhetha ukungaziboni, ngenyula ukuqalisisa lokho engithi 'ngenginganakho'. Ukudla engikudlako ngokukhethekileko okuvunwe ehlabathini evundileko kodwana ngiyakukhombakhomba ngithi kuyanginonisa, angazi bona nginona ngisisavukazana na? Angizithembi, nako umrarwami. Ukungazithembi kulitshwenyo.

Nangithi amehlwami angiwathandi ngombana angasimakhulu njengawakho, ngithini ngaloyo owabelethwa angaboni kodwana akghona ukwenza ama-90% walokho okungenziwa mumuntu obonako.

Kufanele ngimthokoze uZimu ngalokhu engingikho. Ngizifundise ukuthi umuntu nakathi imilenzami mihle nginganghonyoyili ngithi 'kodwana ayisi mide' kodwana ngithokoze ngombana nginayo imilenze. Ngizifundise ukubathokozisa abanye abantu ngalokho uZimu abenzele khona.

Umona kuthiwa usuka elihlweni uhlale ehliziyweni. Nangingakghoniko ukuzithokozisa mina kilokho engingikho nalokho enginakho omunye umuntu ngizomthokozisa njani. Kumbi kangangani ukuba nguntwanazakhe. Abantwabomuntu kuthiwa bahlephulelana ihlokwana yentethe. Nasingaphilisana ngokuthi sihlale sirhelebhana nakufaneleko iphasi lingaba yindawo emnandi yokuphilisana.

Nangingafunda ukwaneliswa ngilokho enginakho nalokho engingikho kuzokuba lula bonyana ngimthokozise omunye kilokho akukghonileko epilweni. Ikhambo elide lithoma ngegadango linye kwaphela. Ngiyacabanga ukuthi nangingathoma ngizithande mina ngizokwehlulwa yini bonyana ngithande umakhelana? Ngizokwehlulwa yini bonyana ngithande labo esibabiza bonyana 'bamaphandle'. Abantu babekwa ephasinapha bona babuse ngaphezu kweembandana. Baphiwa umkhumbulo okhaliphileko kunoweembandana kodwana indlela abaphilisana ngayo ungasuthi idlulwa yindlela iimbandana eziphilisana ngayo.

Ngaphambi kobana nginghonyile ngokudla bona akunambitheki kumele ngicabange ngaloyo onganakho ukudla. Ngaphambi kobana ngiratharthe ngokuthi umlinganami wenza lokhu nalokhuya engingakuthandiko kumele ngicabange ngaloyo othandaza uZimu bona amuphe umlingani. Ngaphambi kobana ngibalabale ngepilo bona ayingiphathi kuhle kumele ngicabange ngaloyo owahlongakala asesemncani khulu angazange athole ithuba lokuphila njengami.

Isipho esikhulu umuntu asiphiwako lilungelo lokukhetha. Asikhetheni ukuzithanda sizihloniphe. Sizihloniphe ngokuthi sitlhogomele imizimbethu. Asikhetheni ukungavumeli ukubuswa nokuba makghoba wezinto ezifana neendakamizwa nokhunye okuyitjhefu eempilweni zethu. Ngaphezu kwakho koke sizithande begodu sizithokozise.

- 1.1.1 Ngokuya kwetheksti engehla tlola izinto EZINE abantu abazithatha njengezici zabo ezingabathabisiko. (4)
- 1.1.2 Dzubhula ibinzana lamagama elihlathulula bona umuntu lo uZimu umuphe koke. (1)
- 1.1.3 Ngubani okufanele athokozwe mayelana nokubumbeka kwemizimba yabantu? (1)
- 1.1.4 Tlola isilinganiso senani lamaphesende elikhona ukwenziwa mumuntu ongaboniko njengaloyo obonako. (1)
- 1.1.5 Khetha KUNYE kibokaki.
- (a) Umuntu onguzintwanazakhe okukhulunywa ngaye lo (ngonezinto ezinengi/ngongafuni ukwabelana nabanye/ngonezinto ezincani) (1)
- (b) Amaphandle babantu (abahlala ngaphandle/abaphandliweko/abatjhili okungasibo bokubelethwa enarheni) (1)
- 1.1.6 Yitjho bona okulandelakokhu KULIQINISO nofana AKUSILO IQINISO na?
- (a) Ukunganeliswa ngonakho kubangela umtlhago emmoyeni. (1)
- (b) limbandana ziphiwe umkhumbulo okhaliphileko ukudlula wabantu. (1)
- 1.1.7 Umtloli wetheksti usekela muphi umqondo nakathi abantwana bomuntu bahlephulelana ihlokwana yentethe? (2)
- 1.1.8 Ngimuphi umlayezo esiwethulelwa mtloli wetheksti? Sekela ngephuzu ELILODWA. (2)
- 1.1.9 Umtloli uthi kumele acabange ini ngaphambi kobana aratharthe ngokuthi ipilo ayimphathi kuhle? (1)
- 1.1.10 Ngokubona kwakho ucabanga bona kulungile ukunyaza izitho umuntu aziphiwe nguZimu? Sekela ngamaphuzu AMABILI kwaphela. (4)

1.2 Qalisisa isithombe esingenzasi bese uphendula imibuzo elandelako.

- 1.2.1 Laba abasesithombeni babuyaphi? (1)
- 1.2.2 Isithombesi ungasipha sphi isihloko? (2)
- 1.2.3 Ngokuya ngokwesithombe esingehla ngimuphi hlangana nababilaba othe nakaqeda ukubukela ifilimu wakheka bewaba nommoya wokulibalela abanye? (1)
- 1.2.4 Ucabanga bona uyini umphumela wokubukela amafilimi? Nikela iphuzu ELILODWA kwaphela. (2)
- 1.2.5 Ngokubona kwakho kungaba ngiwuphi umlayezo wefilimeli? (2)
- 1.2.6 Yitjho bona LIQINISO namtjhana AKUSILO IQINISO.
Indoda esesithombeni isekela indaba yokubuyelana nomuntu obewuthandana naye namtjhana nahlukaniswa ngokumbi. (1)
- 1.2.7 Khetha ipendulo EYODWA. Isokaneli angeze labuyelana nomuntu ...
A ovilaphako.
B ohlebako.
C oloyako.
D othanda ukulala. (1)

IMITLOMELO YESIGABA A: 30

ISIGABA B: UKURHUNYEZA**UMBUZO 2**

Fundisisa itheksti engenzasi bese uyayirhunyeza ngokwemiyalo elandelako.

IMIYALO:

1. Ngamagama angadluli kwama-60, rhunyeza uveze amaphuzu ali-7 amimongo mayelana nomngani ongasuye weqiniso.
2. Nombora imitjhwakho kusukela kowoku-1 bekufike kewe-7.
3. Umotjho ngamunye owutlolako awube nomqondo owodwa.
4. Tlola ngelimi elitsengileko ngombana uzokwabelwa imitlomelo emi-3.
5. Sebenzisa amagamakho ngendlela ongakghona ngayo ungabuyeleli utlole okusesirhunyezweni.
6. Tlola inani lamagama owasebenzisileko ekupheleni kwesirhunyezo.

UBUNGANI

Siphila esikhathini lapho umuntu angakghoni ukuhlala yedwa. Woke umuntu uphila ephasini labangani. Ngonjani umuntu ophila ngaphandle kwabangani? Kungakho namhlanjesi kwande ukuzibulala nje. Umraro omkhulu ngewokuba nabangani abaphambukisanako. Ngitjho phela abangani bethando lokuzenzisa. Bakuthanda ngombana unento ethileko. Into leyo ingaphela, liphelile nethando. Abanye bakubalela amabanga lapho bakhe bakurhelebha khona. Nakhe kwenzeka wakurhelebha, mzukwana yena afuna irhelebho uthoma ngokukukhumbuza bona 'uyakhumbula nini nini, ngakurhelebha, nami-ke ngirhelebha.'

Kukhona nabangani abathanda ukuhlebona. Omunye nakasemrarweni ukhwela phezu kwendlu atjele boke abantu. Alo namhlanjesi sekuhletjwana lula nge-inthanede kungabi ndaba zalitho. Abangani abanjalo bavama ukugugudlhela abanakho, banyule ukupha abantu abatjhili kunokurhelebha umngani. Ungambiza njani umuntu onjalo bona umngani weqiniso?

Angisakhulumi ngabangani abanomona. Ufafunda emehlweni nakhibe kunento wena ophumelele kiyo, abathokozi, abathini. Bahleka ihleko lefarigi. Uzabezwa nasele batjela abanye abantu bathi, 'ningamboni anje urhelejwa ngimi. Nithi ubezakukghona ngaphandle kwami?'

Abanye abangani baphuma phambili ngeenluleko ezimbi. Namtjhana bazi bonyana into ethileko ikusa ekufeni kodwana bathi ngena uzakubona khona. Nathi saphumelela njalo. Atjho akwezesa ngebhodoro emehlweni. Amanga kuba kukudla kwemihla namalanga emnganini omumbi. Uhleba aze afise nokutlola ngawe emaphepheni.

Abanye abangani abafuni ukwenza izinto ezimbi babodwa. Nababhema iindakamizwa, bafuna nawe ungene. Nabazi ababelethi bakho bona iindakamizwa abazifuni, bakwenzisela eswilini ukuze kulayeke ababelethi bakho. Umngani onjalo ukutjhiya ngepetsini. Abanye abangani bamanga bafuna koke okuhle wena onakho. Nakufanele basize wena, bakuthembisa iinthembiso ezingapheliko. Bakubambise ilitje bangatjho nokutjho bona ungalilisa kwanje. Akusikho ukuzicabangela wedwa lokho?

IMITLOMELO YESIGABA B:**10**

ISIGABA C: IHLELO NOKUSETJENZISWA KWELIMI**UMBUZO 3**

Qalisisa isikhangiso esingenzasi bese uphendula imibuzo elandelako.

NADIMA

Unomraro wesila engasukiko!

Amafutha? I-atjha? I-oli? Ukhona uNadima! Angakusiza ngemali encani, encani ngithi encani!

Nawuthoma ukuza ufuna

ukusetjenzelwa nge-akhawundi

- Faka isibambiso se-20%
- Yiba nomazisi weSewula Afrika
- Rhola ngaphezu kwe-R2 000

Ungasabi singakwenza uthandwe ziimvakatjhi. Ungaba nguNoPopi oliqhakazana.

- 3.1 Bangebakwabani abantu bakwaDima? (1)
- 3.2 Isikhangiswesi sinqotjhiswe kibobani? (1)
- 3.3 Hlathulula unobangela owenza bona kubuyelelwe igama elithi 'encani' kanengi esikhangisweni. (2)
- 3.4 Zalisa ngegama elifaneleko. (1)
- Izibulo leqhakazana elinguNoPopi ngu ... (1)
- 3.5 Ucabanga ukuthi isikhangiso sakwaNaDima siyadosa na? Sekela ngephuzu ELILODWA. (2)

3.6 Ngiziphi izinto okufanele uzitjheje lokha nawufuna ukuthenga nge-akhawundi esitolo sakwaNaDima. Bala zibe ZIMBILI kwaphela. (2)

3.7 Khetha ipendulo okungiyi.

Umthengi othenga kwaNaDima kufanele arhole ngaphezu kwe R2 000. Ama-R2 000 ngesiNdebele esitsengileko atolwa bunje:

- A Amakhulu amabili wamaranda
- B linkulungwana ezimbili zamaranda
- C lingidi ezimbili zamaranda
- D Amatjumi amabili weenkulungwana

(1)
[10]

UMBUZO 4

Qalisisa ikhathuni engenzasi bese uphendula imibuzo elandelako.

4.1 Khetha igama ekungilo kila atolwe eembayaneni.

Iqhegu elisekhathunini (liregile, alinamali, linomusa).

(1)

4.2 Dzubhula isitjho esisetjenziswe ekhathunini bese usisebenzisa kewakho umutjho ozakhele wona.

(2)

4.3 Ucabanga bona ngelakabani idini umma osekhathunini lo akhuluma ngalo?

(1)

- 4.4 Buyelela utlole umutjho olandelako, kuthi esikhundleni segama elithalelweko, usebenzise eliveza ubulili obusikazi.
Iqhegu elinemali! (2)
- 4.5 Ngokubona kwakho kuqakatheke ngani ukwaneliseka ngonakho? (2)
- 4.6 Dzubhula igama elisekhathunini elitjho ukurhalela izinto zabanye. (1)
- 4.7 Khuyini ecatjangwa mntazana osekhathunini lo? (1)
- [10]**

UMBUZO 5

Funda itheksti engenzasi bese uphendula imibuzo elandelako.

Nawuphuma ePitori usiya eMpumalanga uthoma ngokuhlangana neentaba ezikulu nezihlala zembeswe yikungu. Azitjisi zibhe lilangabu. Zigeje ngombala ohlaza tlabha satjani. Ikwandebele nayo iyazikhakhazisa ngombana iyiMpumalanga. Uhlanguana ne-*The Three Rondavels* okuziintatjana ezibumbeke kwanga ziindlwana ezintathu zotjani. Kukhona godu ama-*Pot Holes* okumigodikazi ebunjwa kukwembeka kwemigodi ematjeni angafaniko emlanjeni. *I-God's Window* yona ifana nefesidiri, kodwana elikhona ukukukhombisa kude. Batjho nawujame endaweni leyo ukhona ukubona umkhawulo weMozambique. Ngaphandle kweendawo eziyimvelo kukhona godu isiqiwu seemandana *iKruger National Park*. *EKruger National Park* kutholakala iibandana ezibizwa ngokuthi ziimBandana eziHlanu eziKulu. Leziibandana zifaka hlangana iBhubezi, iNdlovu, uBhejani, iNgwemabala, neKomomango. Leziibandana ziligugu eSewula Afrika. UNom David Mabuza uyazikhakhazisa ngesiPhande sakhe.

- 5.1 Buyelela utlole umutjho olandelako bese usebenzisa elinye igama esikhundleni salelo elithalelweko.
IMpumalanga igeje ngemikarisomraro yemvelo. (2)
- 5.2 Tlola ngokupheleleko isirhunyezo esithalelweko emtjhwani olandelako.
UNom David Mabuza uyazikhakhazisa ngesiphande sakhe. (1)
- 5.3 Buyelela utlole umutjho olandelako esikhundleni sebizo elithalelweko usebenzise isikhuliso.
IMbombela yande ngeentatjana ezembeswe yikungu. (2)
- 5.4 Buyelela utlole igama ikwandebele bese ulilungisa lapho lineemphoso khona. (2)
- 5.5 Lungisa igama elithalelweko lifundeke kuhle bese ufaka namatshwayo afaneleko emtjhwani olandelako.
Azitjisi zibhe lilangabu. (2)

- 5.6 Buyelela utlole umutjho olandelako kodwana uphikise.
Batjho nawujame endaweni leyo ukghona ukubona umkhawulo weMozambique. (2)
- 5.7 Igama elithalelweko libolekiwe. Ingabe libolekwe kiliphi ilimi?
I-God's Window yona ifana nefesdere. (1)
- 5.8 Buyelela utlole umutjho ongenzasi kodwana usebenzise isihlanganiso esifaneleko.
IMpumalanga yihle, iyakarisa. IMpumalanga inobujamo obuhle bezulu. (2)
- 5.9 Jamisela ibinzana lamagama ngegama elilodwa elitholakala ethekstini.
IMpumalanga ithandwa mrhwamuko oba mhlophe emmoyeni obangela iingozi endleleni. (2)
- 5.10 Endimeni engenzasi dzubhula isithombengqondo esitjengisa ukwenzasamuntu.
Nawuphuma ePitori usiya eMpumalanga uthoma ngokuhlangana neentaba ezikulu. Zigeje ngombala ohlaza tlabha satjani. (2)
- 5.11 Ngokwetheksti ibizwani indawo lapho kuhlala khona iinlwana ngehloso yokuthi zibukelwe ziimvakatjhi? (1)
- 5.12 Khetha ipendulo ekungiyi kwezilandelako. Igama elimqondofana nelithi isilwana:(sibhadwa, sibandana, siqiwi). (1)

[20]

IMITLOMELO YESIGABA C: 40
INANI LOKE: 80